

Tandheelkunde bij oudere paarden en ezels

Gebitsproblemen bij oudere paarden en ezels komen vaak voor. Gebitsproblemen kunnen voor veel ongemakken zorgen en het opnemen van voer door het dier in ernstige mate bemoeilijken. Koliek, vermageren, maagzweren, het ontstaan van vitaminen- en mineralentekorten kunnen veroorzaakt worden door gebitsproblemen. Aandacht voor de gezondheid van het gebit is daarom een belangrijk onderdeel van de zorg voor oudere paarden.

Door: Roos Stoop

Werkpaarden..... en luxe paarden.....?!

Vroeger moesten paarden vaak intensief werk op het land verrichten. Als gevolg daarvan waren ze 'vroeg versleten'. Tegenwoordig wordt dergelijk zwaar werk veelal machinaal verricht en worden paarden steeds vaker recreatief ingezet. In combinatie met voortschrijdend diergeneeskundig en tandheelkundig inzicht, heeft dit ervoor gezorgd dat paarden steeds (comfortabeler) ouder worden. Over het algemeen worden pony's ouder dan paarden. Het oudste paard ooit is 'Old Billy'; hij werd 62 jaar oud.

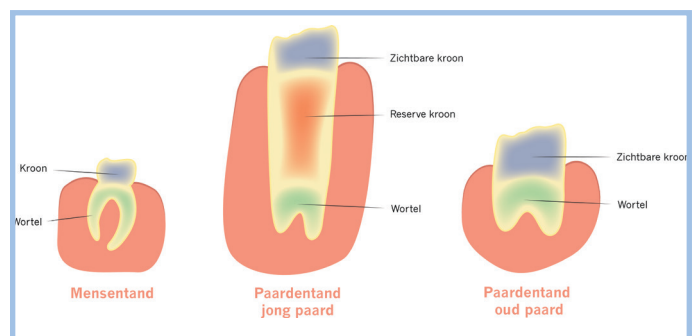
De leeftijd waarop oudere paarden additionele tandheelkundige zorg nodig hebben, is afhankelijk van het ras, het management en het type werk dat het paard verricht. Uit onderzoek bij ezels is gebleken dat ernstige tandheelkundige problemen zich meestal ontwikkelen op een leeftijd van 16 tot 20 jaar. Bij paarden komen vanaf de leeftijd van 15 jaar gebitsproblemen steeds vaker voor. Voornamelijk het optreden van parodontitis neemt toe. Parodontitis is een zeer pijnlijke en vergevorderde tandvleesontsteking waarbij de kiezen los kunnen raken. Ook aandoeningen van het tandvlees komen erg veel voor bij oudere paarden (80% van de paarden ouder dan 20 jaar).

Paarden lijden helaas vaak in stilte: Tot 24% van de paarden met gebitsafwijkingen laat klinisch geen klachten zien. Als er wel klinische symptomen zijn bij gebitsproblemen, zijn de symptomen afhankelijk van de ernst van de aantasting. Bij milde gevallen kunnen de symptomen beperkt blijven tot rijtechnische problemen (zoals een verminderde acceptatie van het bit) of lichte problemen met de voeropname. Bij ernstige gevallen kan een afwijkende voeropname, zoals het maken van proppen voedsel die terug uit de mond vallen, waargenomen worden of kunnen onverteerde voedseldelen terug te vinden zijn in de mest. Uiteindelijk kan het paard gaan vermageren.

Met lange tanden eten?

Mensen hebben tanden met een korte kroon ten opzichte van de tandwortel. Dit zijn tanden van het zogenaamde brachydonte type (Afbeelding 1). Paarden hebben tanden van het hypsodonte type. Deze tanden hebben, naast de zichtbare kroon in de mondholte, een zeer lange reservekroon (Afbeelding 1). Omdat paarden vele uren per dag grof voedsel malen, slijten hun tanden per jaar wel 2

tot 3 mm af! Om deze slijtage te compenseren komt de reservekroon steeds een stukje verder uit de tandkas. De hoogte van de zichtbare kroon in de mondholte blijft door deze wisselwerking van slijtage en eruptie gelijk. Je zou de reservekroon van de tanden dus kunnen zien als het 'pensioen' van het paard dat elk jaar stukje bij beetje opgesoupeerd wordt.

Afbeelding 1: Verschillende typen tanden (v.l.n.r.): brachydont, hypsodont van een jong paard met nog een grote reservekroon en hypsodont van een oud paard met een opgebruikte reservekroon Bron: illustratiearchief Roos Stoop (www.dierenartsroos.nl)

Veranderingen door het verouderingsproces

Het onderste deel van de tandkroon is smaller dan het bovenliggende deel en bevat minder glazuur (Afbeelding 1). Deze anatomische opbouw van de tandkroon heeft een belangrijke invloed op het ontwikkelen van gebitsproblemen bij oudere paarden.

Verhoogd risico op ouderdomsspleetjes

Versmalling van de kroon verhoogt het risico op het ontstaan van ouderdomsspleetjes tussen de tanden, de zogenaamde seniele diastemata. Meestal betreft het een spleetje tussen twee kiezen waarin zich voer kan gaan ophopen. Het voer, dat gevangen zit in dit spleetje, gaat tussen de tanden in ontbinding met als gevolg een extreem pijnlijke parodontitis.

Zachte kiezen

Het laatste stuk van de kiezen is door verlies van het glazuur minder hard dan het bovenliggende deel en dus gevoeliger voor slijtage. Kiezen die tot het laatste kroondeel zijn afgesleten worden ook wel 'zachte' kiezen genoemd. Zachte kiezen kunnen voedsel minder goed vermalen. Paarden met beperkte kauw mogelijkheden vormen minder speeksel. Bijgevolg neemt het risico op maagzweren toe en de verteerbaarheid van het voedsel

af. Er kunnen onverteerde voedselresten in de mest worden aangetroffen. Slecht (voor)verteerd zetmeel kan de flora in de blinde en dikke darm verstoren waardoor koliek en een slechte mestconsistentie kunnen optreden. Als het paard niet meer in staat is om het ruwvoer afdoende te verkleinen, kunnen de aanwezige voedingsstoffen onvoldoende worden opgenomen. Hierdoor kunnen, ondanks het verstrekken van een uitgebalanceerd rantsoen, tekorten ontstaan. Bijgevolg kan het paard er slecht uit gaan zien en vermageren. Het is daarom van belang om het rantsoen van het oudere paard te laten opstellen door een deskundige. Rantsoenwisselingen dienen altijd langzaam te worden doorgevoerd. Voor elk paard dient een rantsoen 'op maat' te worden gemaakt waarbij de deskundige rekening dient te houden met de lichaamsconditie en de staat van het gebit. Onderzoek heeft uitgewezen dat oudere paarden met een goede nier- en leverfunctie het beter doen op een rantsoen met 14% eiwit dan op een rantsoen met 8,5% eiwit. Zachte vloeibare (senioren)voeding, plantaardige olie, gras en fijn gehakseld ruwvoer kunnen een positieve bijdrage leveren.

Aandoeningen aan de snijtanden

De snijtanden van oudere paarden laten vaak de volgende afwijkingen zien: missende tanden, afwijkende slijtage, verplaatste tanden en te lange doorgesloopte tanden. Overmatige slijtage van de snijtanden in de bovenkaak is vaak het gevolg van afwijkend gedrag zoals luchtzuigen of kribbebijten.

Milde periodontale aantasting kan het gevolg zijn van het ophopen van tandsteen of het ophopen van voer als gevolg van seniele diastemata aan de snijtanden. In het laatste geval kan regelmatige reiniging van de ruimte tussen de snijtanden verbetering geven. Dit reinigen kan gewoon door de eigenaar gedaan worden.

Een ernstigere aandoening, die bij oudere paarden voorkomt, is Equine Odontoclastic Tooth Resorption and Hypercementosis (EOTRH). EOTRH is een progressieve aandoening van de snijtanden (en hoektanden) waarbij de wortels en het omliggende tandvlees steeds ernstiger aangetast worden (Afbeelding 2). Paarden met EOTRH hebben vaak moeite met het doorbijten van hard voedsel zoals wortels. EOTRH is een pijnlijke aandoening met nog vele onduidelijkheden betreffende de oorzaak en behandelingsopties. Momenteel kan de aandoening en de daarbij behorende ernstige pijn alleen nog verholpen worden door het trekken van alle aangetaste snijtanden.

Aandoeningen van de hoektanden

De meest voorkomende afwijking aan de hoektanden is de vorming van overmatige hoeveelheden tandsteen. Dit kan een milde tandvleesontsteking rondom de hoektand veroorzaken. Tandsteen kan eenvoudig bij elke gebitsbehandeling verwijderd worden. Soms zijn er letsels

aan de tong zichtbaar als gevolg van de ophoping van tandsteen of door erg scherpe hoektanden. Zoals reeds weergegeven in de vorige paragraaf kunnen ook hoektanden aangetast worden door EOTRH (Afbeelding 2c).

Afbeelding 2a (links) EOTRH waarbij hypercementose van de wortels op de voorgrond treedt, 2b (midden) EOTRH met duidelijke resorptie van de tandwortels en 2c (rechts) EOTRH met overmatige tandsteennafzetting, fistelvorming en aantasting van de hoektanden. Bron: patiëntendossier Roos Stoop (www.dierenartsroos.nl)

Aandoeningen van de kiezen

Studies bij oudere paarden heeft een verhoogde prevalentie van kiesafwijkingen laten zien. De kiesafwijkingen bij oudere paarden bevinden zich vaak in een vergevorderd stadium doordat ze reeds lange tijd aanwezig zijn. Chronische afwijkingen, die zich na verloop van jaren langzaam ontwikkelen, zijn bijvoorbeeld een trap-, golf- of schaar-gebit.

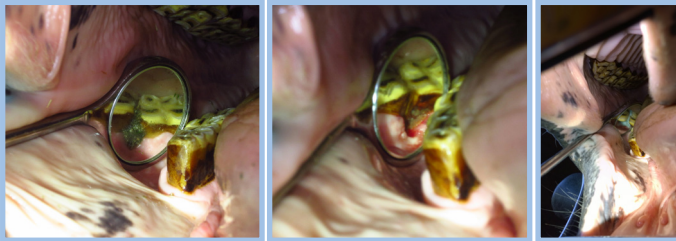
Losse tanden kunnen ontstaan door seniele diastemata maar zijn ook een normaal fysiologisch proces bij oudere paarden; de tanden slijten steeds verder af en op een gegeven moment zijn ze 'op'. Losse tanden kunnen veel hinder veroorzaken bij het paard.

Onderzoek bij ezels heeft bij oudere ezels een significante verhoging laten zien in de prevalentie van gebitsaandoeningen: $\pm 88\%$ bij ezels ouder dan 20 jaar tegenover $\pm 44\%$ bij ezels jonger dan 20 jaar. De aanwezigheid van scherpe glazuurpunten daarentegen verminderde significant: minder dan 20% bij ezels ouder dan 20 jaar tegenover meer dan 40% bij ezels jonger dan 20 jaar. In een ander onderzoek werden de kiezen van overleden ezels met een gemiddelde leeftijd van 31 jaar onderzocht. Men vond in dit onderzoek: 93% gebitsafwijkingen, 85% diastemata, 56% ontbrekende tanden, 43% verplaatste tanden en bij 34% van de ezels versleten tanden.

De gebitsbehandeling

Het verkrijgen van een strak recht kiezenplateau is bij vergevorderde kiesafwijkingen helaas vaak niet meer haalbaar. De behandelingsmogelijkheden van een ouder gebit zijn namelijk beperkt door de mate waarin de reservekroon reeds werd versleten. Het vijlen van een hoge kies, zodat deze weer gelijk komt met het normale kiezenplateau, kan bijvoorbeeld een te grote inkorting zijn voor een oud paard. Tevens kunnen bij het wegvijlen van een te groot gedeelte van de kies de zenuwen in de kies

worden blootgelegd. De gebitsbehandeling van het oude dier moet er op gericht zijn dat het dier comfortabel kan eten met behoud van zoveel mogelijk van het kauwoppervlak. Scherpe (glazuur)punten moeten worden gevijld.

Afbeelding 3a (links) vuil diastemata met rottende voedseldelen, 3b (midden) schoongemaakt diastemata waarbij een aantasting van het tandvlees duidelijk zichtbaar is, 3c (rechts) een opgevuld diastemata. Bron: patiëntendossier Roos Stoop (www.dierenartsroos.nl)

De oorzaak van seniele diastemata (afname van de kiesomvang richting het einde van de wortelpunt) kan helaas niet worden weggenomen. Wel kan het paard ondersteund worden door het reinigen van de diastemata. Een zeer sterke lichtbron en een goede spiegel en/of mondcamera is van essentieel belang bij het inschatten van de ernst van de diastemata. Het spoelen van de mond met lauwwarm mondwater op basis van chloorhexidine kan verlichting bieden. Indien aan de overzijde van het diastemata een overdreven dwarse kam aanwezig is, dient deze weg gevijld te worden om het induwen van voedsel in het diastemata te verminderen. Een deskundige kan beoordelen of het opvullen van de ruimte tussen de kiezen met een speciale vulstof zinvol kan zijn (Afbeelding 3). Een andere mogelijkheid is het

openboren, waarbij de ruimte tussen de kiezen wordt verbreed. Om diverse redenen is slechts een (zeer) klein percentage van de diastemata geschikt om open te boren. Het openboren dient te gebeuren onder toezicht van een speciale mondcamera (of mondspiegel welke sterk wordt belicht). Dit om te voorkomen dat er per ongeluk zenuwen worden blootgelegd.

Het gebitsonderzoek bij het oudere paard

Gebitsverzorging bij paarden is een vrij beroep. Hierdoor loopt er helaas 'veel kaf tussen het koren'. Ondeskundige behandelingen kunnen onherstelbare schade veroorzaken in plaats van verbetering geven. Voor tandheelkunde bij paarden zijn richtlijnen 'kwalitatieve tandheelkunde paard' opgesteld. Voor elke deskundige is het aan te raden deze korte overzichtelijke richtlijnen te volgen aangezien ze enorm bijdragen aan de kwaliteit en begrijpelijk zijn voor de eigenaar.

Oudere paarden moeten ieder half jaar onderworpen worden aan een gedegen gebitsonderzoek. Echter het correct en comfortabel verouderen van het paardengebit begint al op jonge leeftijd. Deskundige gebitsverzorging bij jonge paarden draagt daar enorm aan bij.

Om (pijnlijke) gebitsproblemen te voorkomen, is het belangrijk een paard regelmatig door een deskundige, die zich houdt aan de richtlijnen, letterlijk aan de tand te laten voelen!

Roos Stoop is holistisch (paarden)dierenarts met een speciale interesse voor tandheelkunde bij paarden.